

Kirja-arvio

Salla Tuomola

Tunteella, pakolaisista ja meistä itsestämme

Maasilta, Mari & Nikunen, Kaarina (toim.) (2018). *Pakolaisuus, tunteet ja media*. Tampere: Vastapaino, 224 s.

Mari Maasilan ja Kaarina Nikusen toimittama kirja tarttuu viime vuosikymmeninä yhä tukevammin tutkimuksessa jalansijaa ottaneeseen emootioiden ja affektien tutkimukseen, jota on kutsuttu myös mediatutkimuksen sisällä emotionaaliseksi tai affektiiviseksi käännteeksi. Ulkopuolelta tulevaksi koettu uhka tai muutos on omiaan herättämään tunteita ja synnyttämään emootioita, joten kirjan rajaus pakolaisuuden ja maahanmuuton tarkasteluun mediateksteissä on hyvinkin ajankohtainen, perusteltu ja kiinnostava. Käsillä on yksi ensimmäisistä suomenkielisistä aiheeseen pureutuvista teoksista, jossa seitsemän eri tutkimuksellista puheenvuoroa tarkastelevat yhteneväistä ilmiötä eri näkökulmista ja tutkimuskysymyksistä.

Kirjan takakansitekstin mukaan Euroopan pakolaistilanne haastaa pohtimaan myös ihmisyyden ydinkysymystä tilanteessa, jossa myötätuntokin on kaupallistunut ja teknologisoitunut. Pakolaiskeskustelun lisäksi kirjan artikkelit suuntaavat huomion meihin itseemme, siihen miten ihmisyytemme rakentuu ja muodostuu tilanteessa, jossa ”reviirilemme” tulee äkillisesti suuri määrä avuntarpeessa olevia ihmisiä vieraista kulttuureista. Tässä keskustelussa merkittävä roolinsa onkin juuri medialla, sillä median läpi kiertäessään emootiot voivat saada myös poissulkevan ja erimielisyyksiä synnyttävän luonteen (Wahl-Jorgensen 2018), kuten olemme suomalaisessa mediakentässäkin saaneet huomata.

Ensimmäisessä luvussa Kaarina Nikunen tarkastelee maantieteellisen mielikuvituksen merkitystä pakolaispolitiikassa sekä italialaisen että suomalaisen pikkupaikkakunnan näkökulmasta, joissa molemmissa pakolaisuus asetti pienen paikkakunnan muutoksen eteen. Toisessa luvussa Mari Maasilta pureutuu julkisessa keskustelussa tuotettuihin tunnediskursseihin, kun puheena olivat Lammille perustettu vastaanottokeskus ja sinne muuttaneet turvapaikanhakijat. Maasilta tutkii, miten nämä puhuvat ovat rakentaneet tai muokanneet nykyistä keskustelukulttuuria. Yhteistä sekä Nikusen että Maasilan artikkeleissa on tutkijoiden tekemä havainto, että erityisesti pienillä paikkakunnilla turvapaikanhakijoihin kohdistetut kielteiset tunteet ovat syntyneet jonkin aiemmin epäoikeudenmukaiseksi koetun poliittisen päätöksen kontekstissa. Esimerkiksi Kauhavalla vastaanottokeskus perustettiin lentosotakouluun, jolla oli ollut merkittävä rooli

varuskuntapaikkakunnalla ja jonka lakkauttaminen vuonna 2014 herätti paljon tunteita (s. 38). Lammilla tieto vastaanottokeskuksen perustamisesta vuonna 2009 saavutti kuntalaiset samoihin aikoihin, kun pientä maalaispitäjää oltiin liittämässä osaksi Hämeenlinnan suurkuntaa. Jo valmiiksi mullistuksen keskellä elävät paikkakuntalaiset kokivat turvapaikanhakijoiden tulon synnyttävän lisää levottomuutta ja pelkoa (s. 48–49).

Edellä kuvatun kaltaisissa tilanteissa paikkakuntalaisten epäluulo kohdistuu ylimääräisiksi koettuihin ulkopuolisiin jo ennen kuin he ovat ehtineet asettua uudelle asuinjalleen. Tästä lähtökohdasta tunteiden tutkiminen etenkin pakolaiskeskustelussa näyttäytyykin vahvasti meidän ja ihmisyytemme yhteiskunnallisen ja poliittisen rakentumisen tutkimisena. Kiinnostavaa on, että erityisesti Maasilta esittelee *Hämeen Sanomissa* ja *Keski-Hämeessä* julkaistuista kirjoituksista koostuvassa aineistossaan vahvaa jakoa *meihin* ja *muihin*, joka on keskeinen ajattelutapa myös oikeistopopulismien ideologiassa (esim. Wodak 2015). Tämä herättää kysymyksen, onko populismi ja erityisesti oikeistopopulismi ajallemme otollinen trendi, joka pyrkii kokoamaan sateenvarjonsa alle ihmisten luonnollisiksi ymmärretyt kategorisoinnit.

Kolmannessa luvussa Kaarina Nikunen ja Mervi Pantti tutkivat Lahden Hennalassa syksyllä 2015 sattunutta välikohtausta, jossa Ku Klux Klan -asuun pukeutunut mies osoitti mieltään vastaanottokeskukseen saapuvia pakolaisia kohtaan. Nikunen ja Pantti tarkastelevat, miten normien rikkomiseen liittyvät negatiiviset tunneilmaukset tuottavat kuuluvuutta ja etäisyyttä suhteessa muihin samalla vahvistaen moraalisia arvotuksia. Kuva Ku Klux Klan -miehestä on erinomainen tutkimuskohde, koska, kuten Nikunen ja Pantti mainitsevat, se ylsi kansainväliseen mediaan ja teki hätkähdyttävällä tavalla rasismien näkyväksi Suomessa (s. 71). Erityisen kiinnostavaa on Nikusen ja Pantin pohdinta sosiaalisen median ja perinteisen median suhteesta ja vuorovaikutuksesta julkisen keskustelun rakentumisessa. Kyseinen suhde on uudenaikaisessa yhteiskunnallisessa tilanteessa keskiössä, kun kansalaiset yhä opettelevat käyttämään uusia sananvapauden ja mielipiteen ilmaisun mahdollisuuksia. Siksi olisi paikallaan tutkia aihealuetta syineen ja seurauksineen vielä nykyistäkin hanakammin.

Reeta Pöyhtäri pureutuu neljännessä luvussa uutismedian tapaan kertoa maahanmuuttoa ja maahanmuuttajia vastaan kohdistetusta vihapuheesta erityisesti raiskausrikkoksia ja poliitikkojen tuottamaa vihapuhetta koskevien uutisten avulla. Pöyhtäriin puheenvuoro on mielenkiintoinen katsaus vihapuheen käsittelytapoihin ja niitä koskeviin eettisiin kysymyksiin niin perinteisissä uutisvälineissä kuin sosiaalisessa mediassa. Pöyhtäri siteeraa Ethical Journalism Networkin (2016) ohjetta, jonka mukaan maahanmuuttoa ja pakolaiskriisiä koskevassa uutisoinnissa ”tärkeää on osoittaa humanisuutta tullejoita ja heidän kärsimystään kohtaan, hallita oikeat lainopilliset termit esimerkiksi tullejoitten lailliseen statukseen liittyen sekä antaa ääni kaikille, ei vain valtaväestölle” (s. 102). Tätä samaa ohjetta peräänkuuluttaisin myös pakolaisuuden, tunteiden ja median tutkimuksessa, josta edelleen pakolaisten itsensä ääni monin paikoin uupuu. Pakolaisia on tutkittu Suomessakin jo eri konteksteissa (esimerkiksi Siirtolaisuusinstituutin tutkijoiden Marja Tiilikaisen ja Johanna Hiitolan tutkimusprojekteissa), mutta täydentävälle työlle erityisesti mediatutkimuksessa on tilausta.

Pöyhtäri huomauttaa, että ”osittain on siis nähtävissä, että uutismediakin osallistuu niiden huhujen ja erityisesti tunneilmausten kierrättämiseen, joita liikkuu erityisesti sosiaalisessa mediassa” ja ”näin uutismedia on osaltaan ollut tuottamassa kuvaa kasvavasta pelon ja vihan ilmapiiristä, jonka raiskausrikkokset ovat aikaansaaneet” (s. 115).

Myös maahanmuuttajiin kohdistuvan vihapuheen tutkimisen voi nähdä yhtäältä ongelmallisena, sillä antaessaan aiheelle tieteellistä painoarvoa myös mediatutkimus osaltaan levittää kuvaa pelon ja vihan sävyttämästä julkisesta puheesta, mutta toisaalta kriittinen tutkimus aiheesta on hyvinkin perusteltua, sillä vihapuheilmiötä analysoidessaan se voi myös purkaa pelkoa ja vihaa. Pöyhtäri toteaa itsekin miettineensä, onko vihapuhetta sisältäviä viestejä tarpeen levittää enempää, mutta päättäneensä kuitenkin tehdä niin, jotta asia kävisi selkeämmin esiin lukijalle. Näin hän perustelee toimintansa mitä luultavimmin samoin kriteerein kuin uutismedia vihapuhetta julkaistessaan.

Viides luku on Camilla Haaviston ja Mari Maasilan katsaus hitaaseen mediaan, jolla he tarkoittavat dokumenttielokuvaa ja omaelämäkerrallista romaania. Hidas media on heidän mukaansa vaihtoehto nopeatempoiselle uutismedialle (s. 127). Hitaan median käsite venyttää median määritelmää totutusta, sillä ainakin romaanikäsitteistö, ellei myös dokumenttielokuva, on perinteisesti ymmärretty ennen muuta taiteenlajien muodoiksi. Tutkimus esittää, että hitaan median sisällöt ja formaatit mahdollistavat usein syvällisemmän ja monipuolisemman aiheiden käsittelyn kuin nopeasykkeinen ja usein uutistoimistolähtöinen journalismi, jonka se rinnastaa somekommentointiin ja nopealla tahdilla tuotettuihin blogiteksteihin (s. 128). Uutisjournalismin kiertovauhti on kuitenkin päivänpolttavana niin nopea, että kaikkia lehdistössä julkaistuja, pitkiäkin reportaaseja on vaikea havaita ja ottaa huomioon. Siksi oletamus, että kaukaisia kriisejä nopeatempoisessa mediassa käsiteltäisiin vain harvoin jättää sijan myös vasta-argumenteille.

Haavisto ja Maasilta tarkastelevat tutkimusaineistoaan myös myötätunnon ja myötätuntouppumuksen (*compassion fatigue*) käsitteiden avulla, joita on käytetty humanitaarisen viestinnän tutkimuksessa nimenomaan hitaan ja nopean median kaukaisia kärsiviä kohtaan herättämien tunteiden analysoimisessa (s. 128). Myötätunnon ulottuvuudet uutiskuvissa ja -teksteissä ovat kaikkien kiinnostavaa luettavaa ja kertovat nekin osaltaan meistä itsestämme: ”myötätuntoa voidaan tuntea vain sellaisia uhreja kohtaan, joita ei voi syyttää omasta ahdingostaan” tai ”uhrien kärsimyksen on mittasuhteiltaan oltava liiallista verrattuna sen syyhyn” (s. 129–130). Meillä on siis ikään kuin valta määritellä, kuka ylipäättään on myötätunnon arvoinen, ja myötätuntoon eivät oikeuta meidän mittapuullamme moraaliltaan alhainen käytös tai mielen löyhyys. Nämä perusteet kertovat orjamaiseen työmoraaliin ja suorituskeskeisyyteen pohjaavasta yhteiskunnasta enemmän kuin myötätunnon tarpeessa olevista ihmisistä.

Kuudennessa luvussa Kaarina Nikunen tarkastelee australialaisen tosi-tv-sarjan välityksellä, millaista tuntestruktuuria hyväntekeväisyyden televisiokulttuuri tuottaa ja millaisiin laajempiin kysymyksiin humanitarismin muutoksista, taloudesta ja politiikasta ilmiö kytkeytyy. Australialainen sarja hyödyntää Nikusen mukaan affektitaloutta kierrättämällä myötätuntoa ja pelkoa herättävää kuvastoa, joka ohjaa nämä tunteet toiminnaksi ja lahjoituksiksi. Tosi-tv:tä käsittelevä artikkeli jää kirjan kokonaisuudesta ehkä etäisimmäksi, osittain kenties siksi, että tutkimuksessa esiteltyä, alun perin australialaista *Go back to where you came from* -formaattia ei ole toteutettu Suomessa, mikä saattaa hieman vaikeuttaa samastumista tarkasteltaessa sarjan vastaanottoa.

Länsimaisen minuuden tarkastelemisen näkökulmasta tutkimus on kuitenkin valaisevaa luettavaa, sillä luvussa kiteytyy yksi koko kirjan keskeisimmistä huomioista. Rastiksi tunnustautuva australialainen Raquel romahtaa Kakuman pakolaisleirillä pelottavien ja inhottavien kokemustensa vuoksi lattialle ja itkee: ”Minä en ole pakolainen. Olen australialainen eikä minua ole kasvatettu näin.” Mitäpä me, länsimaiset hyvinvointiyh-

teiskunnan jäsenet voisimmekaan ymmärtää pakolaisista ja pakolaisuudesta, kun tutkimus ja pakolaisista kertovat uutiset jäävät usein ulkopuoliseksi havainnoimiseksi, joka keskittyy ensisijaisesti meidän itsemme analysoimiseen. Kuten Nikunen toteaa (s. 157), australialaisessa tosi-tv-ohjelmassa kerronnan rakenne ensisijaistaa länsimaisen minuuden, joka käy läpi muutoksen ja kasvaa vaikeiden kokemusten kautta. Näin länsimainen itseilmaisuus on humanitaaristen tekojen ytimenä ja turvapaikanhakijoiden ja pakolaisten kärsimyksestä sukeutuu länsimaisen itseilmaisun ja tunteiden näyttämö (s. 157; Chouliarakis 2013).

Viimeisessä luvussa Karina Horsti tutkii, millaista sosiaalista elämää Lampedusan siirtolaisveneistä löydettyihin esineisiin liittyy aktivistien antimuseossa PortoM:ssa ja Galata-merimuseossa. Merkittävämpänä havainnoinnin kohteena tässäkin luvussa ovat meidän tunteemme: mitä tunnemme, kun katselemme heille kuuluneita esineitä ja kuvittelemme, millaista heidän matkantekonsa on ollut. Kuten Horsti mainitsee, tavaroilla itsellään ei ole arvoa tai muistia, vaan ne muodostuvat katsojan havainnoissa (s. 169). Horstin artikkelin hedelmällisintä antia onkin mielestäni pohdinta humanitaarisuuden ja solidaarisuuden käsitteistä ja niiden eroista. Humanitaarisuudessa on kyse moraalista velvollisuudentunteesta, jossa auttaminen kytkeytyy valtarakenteisiin. Solidaarisuuden politiikkaan sisältyy ajatus toisen näkemisestä vertaisena, jolloin eriarvoisuus, josta toisen kärsimys johtuu, käsitetään yhteisenä taisteluna (s. 171).

Kirjan seitsemästä artikkelista ainoastaan kahdessa annetaan ääni pakolaisille itselleen. Haaviston ja Maasillan tutkimuksessa ääni kuuluu kongolaisen kirjoittajan omaelämäkerrallisessa romaanissa, jonka synnyttämiä reaktioita tarkastellaan kuitenkin länsimaisesta kontekstista käsin. Horstin artikkelissa yhteys pakolaisiin syntyy heille kuuluneiden esineiden kautta. Kirja onkin ennen kaikkea meidän, suomalaisten ja muiden länsimaisten, tunteiden ja reaktioiden tutkimista julkisessa keskustelussa pakolaisista. Sikäli teosta voidaan arvioida kontribuutiona pääosin suomalaisessa yhteiskunnassa käytyyn pakolaiskeskusteluun. Kirjan artikkelit ruotivat pelkoja ja vihamielisyyttä, jotka keskustelua ovat muiden muassa internetin keskustelufoorumeilla ja sosiaalisessa mediassa leimanneet.

Mediatutkimuksessa olisi hyvä antaa tilaa myös toisenlaisille tunteille, joita pakolaisuuskysymykseen Suomessakin kiistatta liittyy. ”Turvapaikanhakijoiden auttamiseksi perustetut kotimajoitusta tarjoavat Facebook-ryhmät ja esimerkiksi syksyn 2016 Peli poikki -mielenosoitus ovat vähintäänkin osoittaneet, että pelko- ja uhkadiskursseille on myös vaihtoehto”, kirjoittaa Mari Maasilta (s. 70). Näitä vaihtoehtoisia diskursseja olisi aihetta tutkia, jotta ne saisivat myös tieteellistä painoarvoa ja tulisivat siltä osin todellisemmiksi. Lohdullista luettavaa kielteisten tunteiden keskellä onkin Haaviston ja Maasillan artikkelista päällimmäiseksi jäävä ajatus toivon journalismista. Jotain on tehtävissä ja voidaan tehdä – myös tutkimuksellista tulokulmaa voisi kytkeä nykyistä enemmän siihen, miten katseen voi suunnata tulevaan, ei pelkästään olleeseen ja olevaan, jos kohta nykyhetken ymmärtäminen ja selittäminen on perusehto paremman huomisen aikaansaamiseksi. Kuten Haavisto ja Maasilta artikkelinsa lopussa (s. 144) viisaasti muotoilevat: ”Seurauksia ei kukaan voi tietää, mutta ainakin voimme olla varmoja siitä, että muutoksen todennäköisyys on vielä pienempi, jos puhetta toivosta ei ole ollenkaan.”

Kirjallisuus

Chouliaraki, Lillie (2013). *The Ironic Spectator: Solidarity in the Age of Post-Humanitarianism*. London: Polity Press.

Wahl-Jorgensen, Karin (2018). *Emotions, Media and Politics*. Cambridge & Medford: Polity Press.

Wodak, Ruth (2015). *The Politics of Fear. What Right-Wing Populist Discourses Mean*. London: Sage.